

Культура – це духовне життя нації. Однак російський народ шукає у всьому користь, зосередившись на матеріальному. М. Костомаров наголошує, що у росіян «лісову деревину зустрінеш рідко де, бо з неї немає користі для матеріального життя» [2, с. 83].

Підсумовуючи вищесказане, відзначимо, що є, була і буде суттєва різниця між українським та російським народами. Тобто існує людство, яке має свою історію, в процесі якої сформувалися цінності: у когось переважають матеріальні, а у когось духовні. Але ніколи немає ідентичних народів. М. Костомаров працею «Дві руські народности» констатував самотність України, її духовне багатство, звернув увагу на відмінностях від росіян, що довершило картину основних цінностей українців: свобода, Бог, єдність та культура. Тим самим підняв самооцінку українців. Також етнограф підтвердив, що ніхто не має права говорити про спільні риси українського та російського народів, бо зароджувалися вони по-різному, а їхні цінності дивляться у різні напрямки. Отже, саме народ є рушійною силою та фундатором цінностей. Росіяни прагнуть панування та війни, а українці – свободи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
2. Костомаров М. Дві руські народности. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/13655/file.pdf>

Володимир АНІСІМОВ

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
avolodimir118@gmail.com*

ОБРАЗ ЖЕРТВИ ЯК КЛЮЧОВА РИСА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ПОЛЯКІВ

Німецький дослідник історичної пам'яті Ян Ассман вважає, що існують суспільства з «холодною» та «гарячою» пам'яттю про минуле. Польща належить до тих держав, які американська дослідниця Тіна Розенберг називала «країнами, населеними привидами минулого». Вона переповнена пам'яттю про події ХХ століття, коли Польща була частиною «кривавих земель», а згодом «найвеселішим бараком» в соціалістичному таборі. Однак ці пам'яті існують паралельно одна до одної, нашаровуючись в свідомості населення, не

змішуючись. Внаслідок найгомогенніша країна Європи, в етнічному плані, існує в стані внутрішньої перманентної напруги.

Історія Польщі складається з ланцюга протиріч між поляками та її сусідами. Традиційно складні стосунки з німцями, українцями, литовцями, росіянами, євреями потребують осмислення. Перебування в складі соціалістичного табору створювало видимість розв'язання конфліктів. Однак звільнення в 1989 році від радянської диктатури неминуче відкривало скриньку пандори за давнених конфліктів.

Ключова особливість колективної пам'яті поляків пов'язана з формуванням образу жертви зовнішніх сил, з хворобливим акцентом на незалежності та уявленні про національну зраду як страшний злочин. Роль Польщі як захисниці християнства та поборниці шляхетської демократії дуже швидко була витіснена образом жертви. Це було пов'язано з трьома поділами Речі Посполитої і втратою державності.

Перебуваючи в складі імперій, поляки створили романтичний міф, який мав підтвердити їх жертвність. В його основі було уявлення Польщі як «Христа народів», мучеництво якого врятує всі пригноблені нації. Зміцнений століттями неволі, цей міф став основою колективної самоідентифікації поляків. Він включав в себе низку елементів: героїзація страждань, сакралізація зради як найстрашнішого злочину, винятковість польських страждань, недовіра до будь-яких зовнішніх сил, уявлення про Польщу як моноетнічну державу.

Цей міф став рамкою для інтерпретації поляками драматичних подій XX століття. Перша світової війна та міжвоєннє сприймалося як відродження Польщі. Період розбудови національної держави. Друга світова війна стала четвертим поділом Польщі, а післявоєнна радянська – п'ятим. При всіх режимах вона страждала. У 2009 році польський Інститут національної пам'яті оцінив втрати країни в роки Другої світової війни в 5,6 – 5,8 млн. чоловік.

Нацисти окупували Польщу і чинили геноцид протягом 1939 – 1945 років. Радянська сторона зрадила та забрала собі Західну Україну, репресувала польське населення. Вершиною репресивних практик був Катинський розстріл. Українські націоналісти організували геноцидні етнічні чистки польського населення на території Волині та Галичини в 1943 – 1944 роках. І навіть період після війни виявився періодом радянської окупації.

В цілому міф Польщі як «Христа народів» протягом тривалого часу допомагав полякам розуміти історію та був частиною їхньої ідентичності. Однак у нових умовах, які відкрилися після падіння комунізму, схожий образ викликає все більше питань як у польському суспільстві, так і за кордоном, зокрема наскільки Польща може вибудовувати партнерські відносини із

сусідніми державами. Приклад українсько-польських відносин демонструє шкідливість образу жертви у відносинах між народами.

Міф Польщі як «Христа народів» виключає можливість страждання інших етносів, що входили до складу польської держави. Разом з тим поляки забувають злочини, які вони чинили стосовно інших народів. Згадати хоча б політику асиміляції національних меншин (українців, німців), яку вони проводили в міжвоєнний період, антисемітизм, осадництво колоністів, яке значною мірою призвело до українсько-польського протистояння часів Другої світової війни. Переосмислення цього міфу дало б можливість переглянути відносини з сусідами.

Окрім того, образ жертви позбавляє суб'єктності саму Польщу, виявляючись для багатьох легким способом уникнути власної відповідальності за минуле. Варто згадати ставлення до своєї соціалістичної спадщини, яку поляки бажають ігнорувати. Комуністична влада в Польщі встановлювалася діячами Польської робітничої партії на чолі з Владиславом Гомулкою. Вагомою частиною внутрішньої політики нової Польської Народної республіки було знищення опозиції, яке здійснювалося руками польських каральних органів, а не силами НКВС. У країні фактично розгорталася холодна громадянська війна. З 1944 по 1956 рік близько 6 тисяч діячів підпілля було знищено, 300 тисяч опинилися за ґратами.

Розглянуті нами сюжети тісно пов'язані один з одним, про що найкраще оповідає книга польського психотерапевта Анджея Ледера «Революція сновид». На його думку, з 1929 по 1956 рік в Польщі відбувалася кардинальна революція, причиною якої був зовнішній вплив. З початком Другої світової німецька влада знищила все єврейське населення (приблизно 10 % населення країни), а пізніше радянські солдати вичавили німецьке населення з польських земель (2 – 2,5 % населення країни). Оскільки євреї та німці в основному складали буржуазію, це означало знищення середнього класу в країні.

Згодом комуністи знищили польську аристократію. Це все стало великим соціальним ліфтом для польського населення, представники якого зайняли спустілі соціальні ніші. Комунізм відкрив для поляків раніше не доступні можливості і заклав основи нового середнього класу, який став базою підтримки «Солідарності» у 1980-х роках. Однак дуже швидко у поляків стався зсув у свідомості. Польський середній клас витіснив пам'ять про те, яким чином вони стали тим, ким вони є.

Як зазначав Анджей Ледер, це сталося, тому що така трансформація була наслідком зовнішніх обставин, а ті, хто отримав вигоду від згаданих змін, не мали можливості діяти самостійно і були об'єктами політики, з огляду на що відповідальність за ці події була екстеріоризована. За Ледером, проблема

полягає в тому, що, блокуючи усвідомлення революції, польський середній клас не може сповна скористатися її плодами.

Підсумовуючи, варто зазначити, що образ жертви зовнішніх та внутрішніх сил заважає полякам розвиватися та мати партнерські стосунки з сусідами. Приймаючи до уваги історію Польщі, зосередженість на цьому міфі є зрозумілою. Однак культивування образу жертви не дозволяє модернізувати суспільство, поставити відповідальну, самостійну особистість в центр горизонтальних зв'язків, які, власне, формують громадянське суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Andrzej Leder, *Prześlona rewolucja. Ćwiczenie z logiki historycznej* Wydawnictwo «Krytyki Politycznej», Warszawa 2014, 204 s.

Олег ГРИНЧУК

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Київ, Україна
Oleh.hrynchukqq@gmail.com*

АНАЛІТИКА ГЕОПОЛІТИЧНИХ ДОКТРИН У ПРАЦЯХ МАРІУША МАШКЕВИЧА

Актуальність проблеми. Важливе значення у розвитку політичної історії країн Центральної та Східної Європи початку ХХІ століття відіграють активізація аналітики геополітичного дискурсу, зокрема, окреслення позицій, актуальних для осмислення та прогнозування сучасних суспільно-політичних процесів.

Мета: висвітлити окремі аспекти аналітики геополітичного дискурсу Польщі на прикладі праць Маріуша Машкевича.

Виклад основного матеріалу. Серед основного кола історіографії у напрямку геополітичного дискурсу Польщі слід назвати праці зарубіжних, у тому числі польських, дослідників, серед них: «Reborn Poland or Reconstructed Empire?» А. Новака, «White Eagle, Red Star: The Polish–Soviet War, 1919–20» та ін. Н. Дейвіса, «Soviet-Polish Relations 1917–1921» П. Вандича, дослідження В. Єнджеєвича, А. Міцевського («Roman Dmowski», 1971), Т. Снайдера [6], Л. Павловської та Т. Павловського, Дж. Циммермана («Pilsudski: Founding Father of Modern Poland») та ін. До означеної проблематики, зокрема щодо аспектів польсько-українських відносин, зверталися вітчизняні дослідники Я. Грицак, Т. Возняк, М. Дорошко [2], Т. Зарицька, Л. Зашкільняк [3], М. Зелінський, У. Клим'юк [4], Г. Корольов, В. Репринцев, В. Сулея та ін. [1].